

Herlin

Matti Myllyniemi toteaa kirjansa *Toteutuneita oivalluksia* johdannon aluksi, että tehtäväshakki ”on shakin taiteellinen ja tutkiva haara”. Taiteellisuudesta ei tässä yhteydessä sen enempää, mutta Matin käyttämä attribuutti ”tutkiva” johdattaa ajattelemaan tehtäväshakkeja eräänlaisena tieteenalana, jonka tutkimuskohde on ihmisen luoma järjestelmä, shakkipeli, tarkemmin ottaen se, mitä siinä järjestelmässä voi tapahtua, kun siitä on riisuttu inhimillinen kamppailuelementti. Olisiko ”teoreettinen shakki” hyvä nimitys tälle tieteenalalle?

Eri tieteenaloihin tehtäväshakki vertautuisi niiltäkin osin, että yksittäiset edistysaskeleet, ”keksinnöt”, voivat olla joko jotakin täysin uutta ja mullistavaa tai tavallisemmin rakentua aiemmin saavutettuun, johonkin, joka on ollut ikään kuin ilmassa.

Nykyaikaisen tehtäväshakin synty liitetään yleensä Henry Lovedayn ”intialaiseen” **H1**, joka näki päivänvalon helmikuussa 1845. Ratkaisu **1.Lc1!** b4 2.Td2 b5 3.Kb1[2] Kf4 4.Td4# ei ole ainoa, sillä valkea voi pelata siirtonsa eri järjestyksessä (1.Kb1[2] b4 2.Lc1) tai viivytellä (esim. 1.Le3 b4 2.Lc1 b5 3.Td2 jne.), mutta kyseessä on silti läpimurto: vL:n on ylitettävä **kriittinen ruutu d2**, jolle siirtymällä vT katkoo – laukaistakseen patin – vL:n linjan, ja lopuksi näin syntyneen valkopatterin etunappula (tässä vTd2) siirtyy suoja-ten mK:n pakoruudun tai -ruudut taka-

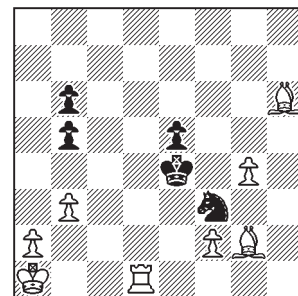
nappulan tehdessä matin.

Lovedayn tehtävässä, joka myöhemmin on yleensä esitetty korrektina 3#-tehtävänä (-msb6, -vsa2: 1.Lc1! jne.), valkea tekee matin kaksoisshakilla, mutta se ei teeman esittämisen kannalta ole välttämätöntä – niin kuin ei edes se, että patterin avaus siirto on matti. Mutta oliko Lovedayn idea täysin uusi? Kokonaisuutena oli, mutta sen elementit olivat jo olemassa.

Ehtotehtävässä **H2**, jonka on muuten laatinut aito intialainen, ratkaisu on **1.Th8+ Dxb8 2.Tg7+ Kb8 3.Dc7+ 4.Da5+ 5.Lf4+ 6.Da6+ 7.Dd6+ 8.Dg6+ Kf8 9.Df6+ 10.Te7+ 11.Dd6+ 12.Tc7+ 13.Db6+ 14.Dc6+ 15.Tb7+ 16.Tb8+ 17.Dc7+ 18.Tb6+ 19.Dc5+ 20.Dc6+ 21.Tb5+ Ka4 22.Te5+! Kb4 23.Dc5+ Ka4 24.b3#**. Siirrot 1.Th8+ Dxb8...22. Te5+ esittävät kriittisen sommitelman pakottavana: mD kyyditetään ruudun e5 yli, jolla vT voi myöhemmin tehdä katkon ja päästää sb2:n.

H1

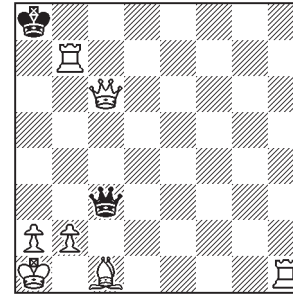
Henry A. Loveday (“Shagird”),
Chess Player’s Chronicle II 1845

4# 8+5

H2 Trevangadacharya Shastree

Essays on Chess 1814

Matti sb2:lla 7+2
ilman lyöntiä

Adolf Anderssen oli aikansa parhaita pelaajia, mutta myös varteenotettava problemisti. Hänen tehtävässään **H3 (1.Lh5! Kxh5 2.Kg7 h6 3.Kf6 Kh4 4.Kg6#)** valkean kaksi viimeistä siirtoa esittää ns. ”Anderssen-matin”. Siirtopari muodostaa intialaisen idean loppuvaiheen.

Mahdoton sanoa, tunsiko Loveday sen enempää Shastreen kuin Andersseninkaan tehtäviä, toisaalta se on yhdentekevääkin. Uutta oli, että Loveday yhdisti nämä kaksi ideaa ja lisäksi esitti kriittisen sommitelman kahden valkean nappulan välillä.

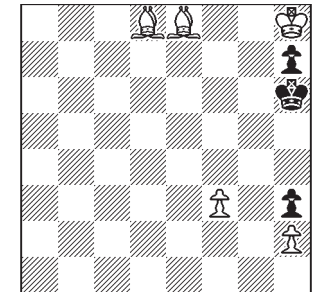
Todella erikoinen yhteensattuma on, että tehtävä **H4** ilmestyi vain pari kuukautta Lovedayn tehtävän jälkeen. Sen ratkaisu on **1.Kc7! Ka5 2.Lf6 Ka6 3.Ld8 Ka5 4.Kb7#**. Lopussa on Anderssen-matti, joka on sattumalta (?) peilikuva Anderssenin tehtävässä esiintyneestä. Temaattinen patterin

takanappula vL siirtyy ruudulle aktiivisesti, mutta toisella tavalla kuin Lovedayn tehtävässä: se ei ylitä kriittistä ruutua c7 vaan kiertää sen ohi ruudun e5 kautta teemalinjalle d8-a5 rinnakkaista linjaa (d4-f6) pitkin.

Tehtävää voi moittia huonosta, pakoruudun ottavasta alkusiirrosta, mutta se toisaalta korostaa toista ajateltavissa olevaa mahdollisuutta 1.Kc6? Ka5 2.Lf6 Ka6 3.Ld8 patti (tai 2.Lb6+ Ka6 3.Ld8 patti), eli sitä voi pi-

H3 Adolf Anderssen

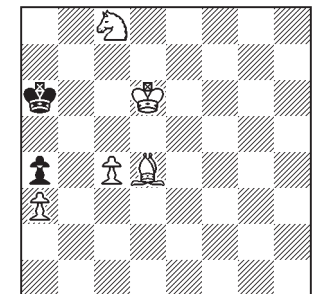
Aufgaben für Schachspieler 1842

4# 5+3

H4 Théodore Herlin

Le Palamède 15.4.1845

4# 5+2

tää loogiselta kannalta yksimääreisesti perusteltuna valinta-alkusiirtona.

Joka tapauksessa Herlinin tehtävä esittää perusmuodossaan tällä kertaa käsiteltävän teeman, johon kuuluvat seuraavat valkean siirrot: 1. valkean katkosiirto kriittisellä ruudulla 2. patterin takanappulan siirtyminen kriittisen ruudun ohi rinnakkaista linjaa pitkin 3. takanappulan siirtyminen kriittisen ruudun taakse 4. katkonappulan siirtyminen pois teemalinjalta (= patterin avaus).

Lovedayn intialainen on mahdollista esittää kolmessa siirrosta, Herlinin idea vaatii yleensä neljä siirtoa, eli se on monisiirtoisteema. Herlinin ideassa siirrot 1-3 tapahtuvat usein toisessa järjestyksessä, useimmiten 2-3-1, mikä käy ilmi myöhemmistä esimerkeistä.

Rakkaalla lapsella...

Miten tätä Herlinin ideaa tulisi nimitää? Kirjallisuudessa tapaa ensinnäkin termiä ”Herlin”. Jos ei koskaan joudu keskustelemaan vierasmaalaisten, varsinkin ranskaa puhuvien tehtävieniekköiden kanssa, suomalainen nyrkkisääntö ”ääntyy niin kuin kirjoitetaan” riittää, mutta jos pitää ääntää termi (ja idean isän sukunimi) ”oikein”, on hyvä tietää, että Théodore Adrien Louis Herlin (1817–1889), joka laatijana käytti valenimeä ”Anonyme de Lille” (’nimetön Lillen kaupungista’), oli ranskalainen. Niinpä nimeä äännettäessä ’h’ pitää jättää pois, ’r’ ääntää kitalaen takaosassa hankausäänteenä ja – ikään kuin tässä ei olisi kyllyksi – muistaa,

että lopun ’in’ ääntyy likimain kuten suomalainen ääntää ä:n kovassa nuhasa. Niin, ja paino viimeisellä tavulla, ei ensimmäisellä. Onneksi tehtävetermistössä ranskalaisten nimien määrä on vähäinen.

Herlinissä on toinenkin vika: se ei kerro termin sisällöstä yhtään mitään. Toinen kirjallisuudessa esiintyvä termi on ”Herlin-intialainen” (saks. Herlin-Inder). ”Intialainen” saattaa jo johtaa oikeille jäljille, mutta erisnimen ääntämisongelma pysyy.

Kolmas kirjallisuudesta löytyvä vaihtoehto on ”peri-intialainen” (saks. Peri-Inder). Alkuliite ”peri-” on peräisin kreikan kielestä ja tarkoittaa ’ympäri(llä)’ yms. Käsiteltävässä termissä ”peri-” on lyhenne sanasta ”perikriittinen” eli ’kriittisen ruudun ympäri (tapahtuva)’. Niin paljon kuin sivistys-sanoista tykkäisikin, tässä tapauksessa suomen kielessä esiintyvä omakielinen etuliite ”peri-” (’perus-’, ’perinnäinen’ yms.) voi aiheuttaa häiritsevän merkityssekaannuksen: Herlinin ideahan ei nimenomaan ole perusintialainen, Lovedayn idea on!

Eri kielissä on koetettu kehittää omakielisiä ja läpinäkyvämpiä termejä, jotka jollain tavalla kuvaisivat laudan tapahtumia. Esimerkiksi saksalainen vastine ”Herlinsche Umgehung- (smanöver)”, ruotsalainen ”Herlins kringgående manöver” ja venäläinen ”obhodnoj manevr Erlena” tarkoittavat suurin piirtein samaa eli ’Herlinin kiertoliikettä’. Termit ovat pitkäähköjä ja sisältävät edelleen tuon erisnimen.

Suomalaiseen käyttöön suosittel-

kin nasevaa termiä kiertointialainen. Tässä muodossa termi on meikäläisessä tehtäväkirjallisuudessa varmasti jo esiintynytkin, mutta harvoin kai näin pontevasti perusteltuna.

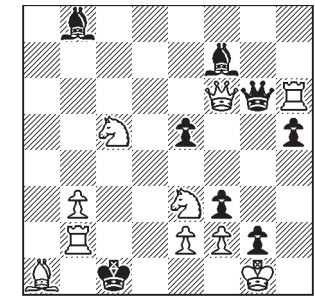
Tämä termi ei tietenkään vastaa kysymykseen, mitä termiä vierasmaalaisen tehtävieniekan kanssa keskustellessa tulisi käyttää. No, englanninkielinen ”Peri-Indian” voi olla hyvä vaihtoehto siitä huolimatta, mitä seuraavan väliotsikon alla kirjoitan.

Perikriittinen

Suomeksi termi ”perikriittinen intialainen” olisi toki mahdollinen, mutta jos haluaa saivarrella loppuun asti, niin ”perikriittinen” tässä yhteydessä on oikeastaan väärä termi. Termin keksijä tanskalainen Niels Høeg (1876–1951) käytti sitä alunperin ideasta, joka esiintyy 100 vuotta täyttäneessä tehtävässä **H5**. Valkean koetelma 1.Dc6? uhkaa mattia 2.Rd3# kaksoishakilla. Sen torjuu 1.- Lc4, sillä 2.Rd3+ Dxd3! Niinpä oikea alkusiirto **1.Da6!** (uhkaa 2.Dd3) kyydittää mD:n ruutuun a6 (1.- Dxa6), josta käsin se edelleen suojaa d3:n, mutta 2.Tc6 Lc4 3.Rd3#:n jälkeen oma lähetti katkoo ”väärällä” puolella kriittistä pistettä olevan D:n linjan. Tässä tehtävässä siis mD:lla on koko ajan, myös 1.- Dxa6:n jälkeen, teemapiste d3 kontrollissaan, kunnes se joutuu siitä valkean kyyditysten jälkeen luopumaan.

Høegin oma satavuotias **H6** havainnollistaa ajatusta paljon helppotajuusemmin ja siten, että perikriittinen

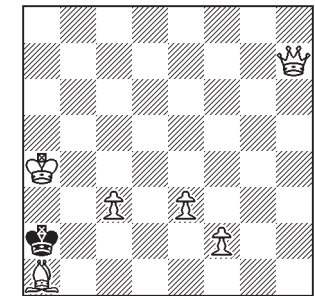
H5 Erich Brunner
Deutsches Wochenschach 1909

3#

10+8

H6 Niels Høeg
Deutsches Wochenschach 11.7.1909

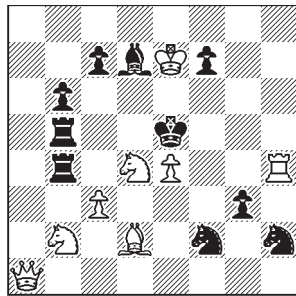
3#

6+1

sommitelma on valkean hyökkäysidea: **1.Db7!** Kxa1 2.Kb3 Kb1 3.Dh1#. Valkea pyrkii sekä säilyttämään matintekomahdollisuuden 1. riviä pitkin että kontrolloimaan ruutua b1 niin, että mK ei pääse heti siirtymään siihen (vaikkapa 1.e4? Kb1!), mutta esimerkiksi koetelma 1.Dg6? Kxa1 2.Kb3 on patti. Niinpä oikea alkusiirto suojaa edelleen b1:n, mutta toisesta suunnasta eli perikriittisesti, ja mahdollistaa 2. siirrosta hyödyllisen katkon.

Perikriittisen idean voi esittää myös 2 siirron mattitehtävässä. Tehtävä **H7**

H7 Herbert Ahues
2.–3. p. A.D.S. 1949

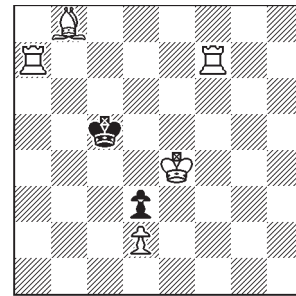

2# 8+10

on yksi varhaisimpia töitä tältä alueelta. Teemapiste on e4, jonka vD yrittää ottaa hallintaansa mahdollistaakseen vT:n linjan katkaisevan uhkauksen 2.Lf4#. Mustan kumoukset perustuvat siihen, että vD tähtää e4:ään kulloinkin ”väärästä” suunnasta: 1.Db1? Rfg4! (2.Rd3?) 1.Dh1? Rhg4! (2.Rf3?) 1.Da8? Lg4! (2.Rc6?). Oikea suunta on **1.De1!** Rfg4/Rhg4/Lg4 2.Rd3/Rf3/Rc6#. Tehtävän ratkaisussa esiintyvä mustan ja valkean katkojen kombinaatio on A-teemaa, mutta aiheemme kannalta oleellisia ovat valkean katkot d3:ssa, f3:ssa ja c6:ssa.

Herlinin ideassa valkea siis liikkuu teemapisteen *ohi* rinnakkaista linjaa pitkin, kolmessa edellisessä tehtävässä taas teemapiste on koko ajan kontrollissa tai pyritään saamaan hallintaan, mutta siihen tähdätään eri suunnista,

H8 Tekijä?
Lucena: *Arte de Axedrez* 1497

9# vsd2:lla ilman 5+2
lyöntiä

ko. pisteen *ympäri*ltä, joko pakosta tai vapaaehtoisesti.

Sinänsä harmillista, että näitä kumppaakin sommitelmatyyppejä nimitetään perikriittiseksi, sillä vähän liioitellen niillä on toistensa kanssa tuskin muuta tekemistä kuin että ne voi esittää shakkinaappuloilla shakkilaudalla, mutta mitä kansainväliseen termistöön tulee, asialle ei enää voi tehdä mitään, sillä nimitykset ovat jo vakiintuneet käyttöön. Hassua taas, että kiertointialaiselle eli yhdelle teemalle eri nimityksiä piisaa sitten ainakin neljä kappaletta.

Summa summarum: kun valkea tai musta siirtyy saman teemapisteen ympärillä, suosittelen termiä ”perikriittinen”, mutta kun kysymys on Herlinin ideasta, suosittelen termiä ”kiertointialainen”.

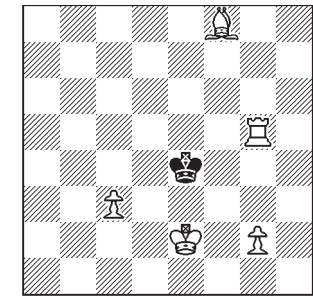
Kiertointialainen ennen Herliniä

Edellä korostin sitä, että Lovedayn intialainen on se ”perusintialainen”. Historiallisessa mielessä hyvin vanha tehtävä **H8** näyttäisi osoittavan muuta. Tekijänratkaisu on **1.Tab7** Kc4 2.Lh2! Kc5 3.Tf6 Kc4 4.Tbb6 Kc5 5.Lg1+ Kc4 6.Tf2 Kc5 7.Te2+ Kc4 8.Ld4 exd3 9.d3#. VL ei voi siirtyä teemalinjalle suoraan, sillä esim. 2.Tf6 Kc5 3.La7+ Kc4 4.Lg1 ja musta on patti. Olisiko kiertointialainen keksittykin jo yli 300 vuotta ennen sekä Herlinin tehtävää että Lovedayn intialaista?

Sekä tehtävää H2 että H8 voi toki pitää (kierto)intialaisen idean varhaisina esityksinä, mutta niitä vaivaa ilmeinen puute: ne ovat ehtotehtäviä ja sellaisina hankalasti rinnastettavissa Lovedayn ja Herlinin esityksiin, joissa ei ole mitään lisäehtoja. Siksi jälkimmäisiä voi ainakin jälkiviisaasti pitää *nykyaikaisen* tehtävätaiteen pioneereina, koska näyttää siltä, että ehtotehtävät ovat pysyvästi jääneet historiallisiksi reliikeiksi.

Toisaalta kuka tietää, mikä on tilanne vaikkapa 50 vuoden kuluttua, sillä jo nyt monet valittavat, että oikeaoppisissa shakkitehtävissä on hyvin vaikeaa esittää mitään uutta. Useat nykyään julkaistavat satushakkitehtävätkin sisältävät monenlaisia ehtoja ilman, että niiden arvoa kyseenalaitetaan.

H9 E. Brunner?
Lähde? 1864

4# 5+1

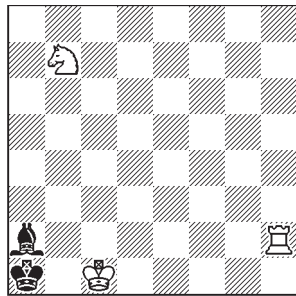
Kiertointialaista taloudellisesti

Näistä pohdinnoista ja sivupoluista palatkaamme takaisin varsinaiseen aiheeseemme. Herlinin pioneeriluomus on 7-nappulainen, mutta sen voi ekonomisoida 6-nappulaiseksi korvaamalla msa4 ja vsc4 vRc3:lla. Jos Herlinin tehtävän pakoruudun ryöväävä alkusiirto edelleen vaivaa, tehtävä **H9** esittää idean ilman ko. puutetta 6-nappulaisena: **1.La3!** Kf4 2.Lc1+ Ke4 3.Kd2 Kf4 4.Kd3#. Loogisena houkutusena 1.Lc5? Kf4 2.Le3+ Ke4 3.Lc1 patti.

Valitettavasti tehtävän lähdetiedot ovat erittäin puutteellisia. Se on poimittu teoksesta *Antologija miniatjyry XIX vek. Ortodoksal'nyje zadatši* (toim. A. N. Daškovski, V. V. Križanovski, G. R. Kužajev, V. I. Pypa, Tšerkassy 1994), jossa sen laatijaksi on annettu E. Brunner, mutta kysymys ei voi olla ainakaan Erich Brunnerista, joka syntyi vasta vuonna 1885.

H10 Franz Palatz

1. kum. *Neue Leipziger Ztg* 1934

4# 3+2

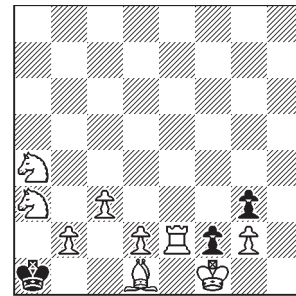
Joka tapauksessa teeman voi esittää jopa 5-nappulaisena. Tehtävän **H10** ratkaisu on **1.Th8!** L~ 2.Ta8+ La2 3.Ra5 Lb~ 4.R[x]b3#. Sivumuunnelma 1.- Lg8 2.Txg8 Ka2 3.Tg3 ei riistä tehtävältä sen loogista luonnetta. Lisäarvo antaa houkutus 1.Th6? L~ 2.Ta6+ La2 3.Ra5 (1.- Lg6 2.Txg6 Ka2 3.Tg3), mutta 1.- Lc4! Kriittinen ruutu tässä tehtävässä on a5, joten temaattisesti keskeisiä houkutusia ovat 1.Th3(4)? L~ 2.Ta3(4)+ La2 3.Ra5 patti. Ratkaisun mattiduaali (4.Rc4#) siirtojen 3.- Le6[f7,g8] jälkeen lienee siedettävä.

Perin intialaista ja vähän muutakin

Myös tehtävässä **H11** esiintyy kaksi muunnelmaa, jotka ovat kuitenkin tiiviisti sidoksissa toisiinsa. Koetelma – esim. 1.Te8? Ka2 2.Lh5 Kb3? 3.Lf7+ Kxa4 4.Ta8#, mutta 2.- Ka1! 3.Lf7 patti (tai 3.Te1+? fxe1~!) – paljastaa, että valkean on rakennettava patteri, sillä suora matti e1:stä ei onnistu. Niinpä

H11 Alfred W. Mongrédién

Funkschach 1926

4# 9+3

1.Te6! Ka2 2.Lh5 Kb3 3.Lf7 Ka2/ Kxa4 4.Te1/Ta6#. VL:llä osoittautuu olevan siis kaksi tehtävää: matittaa mK a2:ssa ja suojata pakoruutu b3, mikä tekee tehtävästä temaattisesti aika harvinaisen tapauksen.

Vaikka intialainen on lyhyempi sommitelma kuin sen kiertovariantti, ovat ideat yhdistettävissä samaan tehtävään luontevasti, vieläpä miniatyyrimuodossa, kuten vanhojen mestareiden **H12** osoittaa: **1.Kg2!** (sp) 1.- Kh5 2.Th3+ Kg4 3.Th1 e5 4.Kh2 Kh5 5.Kg3# 1.- e5 2.Ta1 Kh5 3.Th1+ Kg4 4.Kh2 Kh5 5.Kg3#. Ensimmäinen muunnelma esittää intialaista, toinen kierto-intialaista. Olen alleviivannut temaattisesti välttämättömät siirrot vielä havainnollistaakseni teemojen ratkaisevaa eroa. Huomattakoon, että jälkimmäisessä variantissa kriittisen ruudun h2 ohitus tapahtuu kauimmasa mahdollisessa pisteessä (a2).

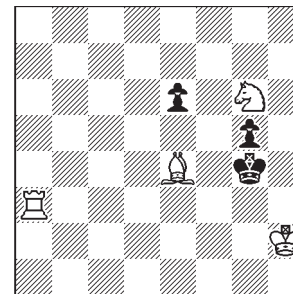
André Chéron kuvaa edellisen tehtävän syntyhistorian kirjassaan *Le jouer d'échecs au pays des merveilles*.

Les records du monde dans le problème d'échecs (1982). Hän oli elo-syyskuussa 1930 julkaissut eri lähteissä samalla matriisilla kaksi tehtävää, joista toinen esitti intialaista, toinen kierto-intialaista. Wolfgang Pauly julkaisi marraskuussa 1930 tehtävän H12, jossa nämä ideat oli yhdistetty, mutta sijoittanut valitettavasti vT:n a8:aan (1.Kg2! Kh5 2.Th8+ Kg4 3.Th1 jne.). Chéron havaitsi, että Pauly'n tehtävässä oli sivuratkaisu 1.Tf8 ja duaaleja ratkaisussa. Niinpä hän ei tietenkään hyväksynyt Pauly'n versiota, mutta – ja tässä tulee jutun kyseenalainen kohta – julkaisi korjaamansa muodon ihan omissa nimissään 16. marraskuuta 1935 *Journal de Genève*-lehdessä! Wolfgang Pauly oli kuollut 1934...

Jätän lukijan arvioitavaksi, mitä ranskalaisniekan egosta olisi ajateltava, mutta jälkipolville tapahtumien kulku jättää joka tapauksessa hankalan lähdetieto-ongelman. Kuvion yllä antamani ratkaisu on yksi mahdollinen. Paulylle kuuluu kuitenkin kunnia

H12 Wolfgang Pauly

Basler Nachrichten 1930
(K: A. Chéron, 1935)

5# 4+3

näiden intialaisten yhdistämisestä, sillä hän oli 1916 julkaissut 10-nappulaisen esityksen aiheesta (*FIDE-albumi 1914-44/II*, n:o 1060). Säälä, että miniatyyrimuoto, jossa vielä vT käy kaikissa nurkkaruuduissa, ei ollut korrekti.

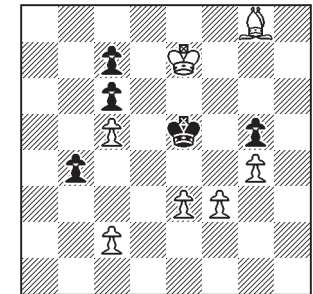
Niin tai näin, toinen mahdollisuus yhdistää nämä intialaiset on esittää ne molemmat yhdessä muunnelmassa. Se on laadintateknisesti hiukan vaikeampaa, mutta **H13** on tekijän mukaan ”helppo ratkaista ja ymmärtää”: **1.La2!** b3 2.cxb3 Kd5 3.b4+ Ke5 4.Lb1 Kd5 5.Ld3 Ke5 6.Lh7 Kd5 7.Lg8+ Ke5 8.Kf7 Kd5 9.Kf6#. Tehtävä esittää paitsi molemmat intialaiset ja vL:n täyskierron ja paluun lisäksi täydellisen kierto-intialaisen, eli katkottava nappula on alun perin teemalinjalla, mutta siirtyy siltä väliaikaisesti pois.

Sivumennen sanoen b3:ssa tapahtuu ns. lyönti-intialainen, eli kriittiselle ruudulle siirtyy ensin musta nappula (pattihoukutusin 2.Lxb3??), jonka valkea lyö välttämällä samalla patin.

Yhden vanhimmista täydellisistä

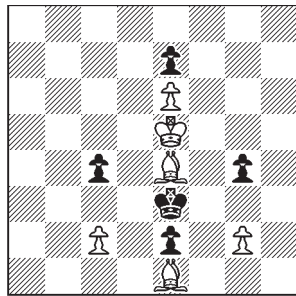
H13 Hans-Peter Rehm

3. kum. *Trybuna ludu* 1969

9# 7+5

H14 Wolfgang Pauly
V. Deutsche Schachzeitung VI 1916

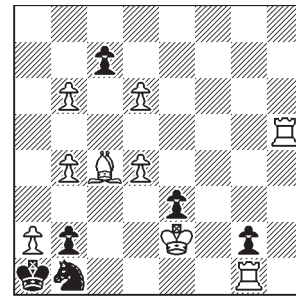

7# 6+5

kiertointialaisista esittää **H14**, jossa vL:n on taas uhkaavan patin vuoksi lähdeittävä teemalinjalta. Symmetrisen aseman asymmetrisen alkusiirto on **1.c3!**, sillä pakenevan mK:n saaminen kiinni ei onnistuisi toisella puolen lautaa: 1.g3? c3 2.Lg6 Kf3 3.?? Ratkaisu jatkuu 1.- g3 2.Lc6! Kd3 3.La4 Ke3 4.Le8 Kd3 5.Lg6+ Ke3 6.Kf5 Kd3 7.Kf4#. Tehtävän H13 loppuosa on identtinen tämän tehtävän kanssa. Alkuperäiseen muotoon olen lisännyt vse6:n ja mse7:n säilyttäen symmetrisen alkuaseman, sillä ilman niitä duaali 4.Ld7 Kd3 5.Lf5+ Ke3 6.Ke[f]6 Kf4 7.Ld2# toimii myös.

Saksalaissyntyinen mutta jo varhain romanialaistunut Wolfgang Pauly (1876–1934) oli kiistatta yksi tehtävähakin ”suurista”, jonka noin 4000 tehtävän tuotannosta voi löytää esimerkkejä lähes teemasta kuin teemasta. Muun muassa asymmetria oli hänen lempiaiheitaan. Paulyn tehtävässä **H15** yhdistyvät molemmat intialaiset ensinnäkin niin, että houkutuksen intialainen muuttuu ratkaisun

H15 Wolfgang Pauly
Tidskrift för Schack 1905

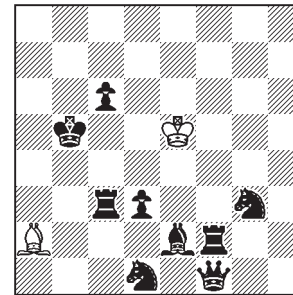
4# 9+6

kiertointialaiseksi ja lisäksi ratkaisussa esiintyy intialainen – ja tähän kokonaisuuteen on ympätty vielä pickaninny eli musta sotilaspoika, loogisin houkutuksiin, totta kai! 1.Ta5? cxd6 2.Ta7,8 d5 3.La6 (intialainen), mutta 1.- cxb6! 1.Tf5? cxb6 2.Lg8 b5 3.Tf7, mutta 1.- c5! Niinpä **1.Th7!** päämuunnelmina 1.- cxd6 2.Ta7 d5 3.La6 Kxa2 4.Lc4# (kiertointialainen) 1.- cxb6 2.Lg8 b5 3.Tf7 Kxa2 4.Th7# (intialainen). Sivumuunnelmat 1.- c6 2.Ta7 c5 3.Ld3 ~ 4.Txb1# ja 1.- c5 2.d5 cxb4 3.Ta7 b3 4.axb3# istuvat aika saumattomasti teemapeliin.

Kiertointialaista muissa tehtävätyypeissä

Kiertointialainen sopii hyvin esitettäväksi apumatissa, joskin oma vaikeutensa on suuri sivuratkaisuvaara, onhan itse perusteema jo neljä siirtoa pitkä. En tiedä, koska teema on apumateissa ensi kerran esitetty, mutta kaksi pitkää esimerkkitehtävääni ovat ajalta, jolloin elektroninen laskuri oh-

H16 Fadil Abdurahmanović & Bernd Ellinghoven
2. p. feenschach 1997

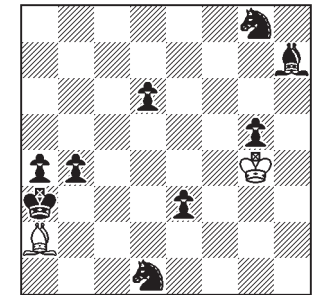

a#6 2+9

jelmineen on ollut laatijoiden tukena. Esimerkissä **H16** kiertointialainen on täydellinen, eli vL olisi jo valmiina teemalinjalla, mutta se ei ehdi siirtyä f7:ään (tai g8:aan) mustan shakkien vuoksi: 1.Tf5+ Ke6 (1.- Lf7??; 1.- Kd6? 2.Df4+ Kd7 3.Db4 Lf7 4.??) 2.Df4 Ld5 3.Db4 Lf3 4.Kc4 Lh5 5.Tb5 Lf7 6.c5 Ke5#.

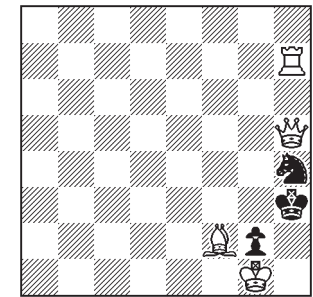
Apumatti tarjoaa mahdollisuuden esittää sekä musta että valkea kiertointialainen samassa tehtävässä. Tehtävä **H17** on yllättävän vaivattoman tuntuinen esitys: 1.- Lf7 2.Lb1 Le8 3.La2 Kf5 4.Kb3 Ke6 5.a3 Kd7 6.Ka4 Kc6 7.Lb3 Kb6#. Ankarasti ottaen mustan kiertointialainen on valesellinen, koska patteria Kb3/La2 – vaikka se avautuukin – ei hyödynnetä edes epäsuorasti (esim. se estäisi mattisiirron 7.- Kd5?), eli sen avautuminen on puhtaasti muodollinen, mutta tämä teemanimikeongelma on usein edessä, kun mattitehtäväteemoja siirretään muille tehtäväalueille, ehkä varsinkin juuri apumatteihin. Aiheesta lisää seuraa-

H17 Fadil Abdurahmanović & Bernd Ellinghoven
1. p. Die Schwalbe 1999

a#7 0.1.1... 2+9

H18 Wolfgang Weber
1871. Chemnitzer Wochenschach 1940

i#7 4+3

van tehtävän yhteydessä.

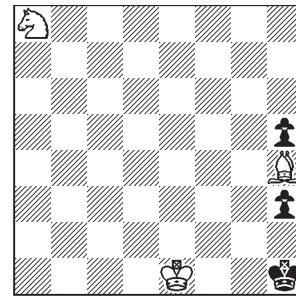
Itsemateista tyydyn esittämään vain yhden monen jo tuntemaan esimerkin. (Itä)saksalaisen itsemattiekspertin miniatyyri **H18** on ankaran looginen: koetelma 1.Df3+? olisi toki matti, mutta valkean tekemä. Niinpä h-linjan kiinnitys on saatava purettua, ja se tapahtuu näin: **1.La7!** Kg3 2.Lb8+ Kh3 3.Tc7 Kg3 4.Tc4+! Kh3 5.La7 Kg3 6.Lf2+ Kh3 7.Df3+ Rxf3#. Hyvä houkutus 4.Tf7+? suojaaa kyllä pakoruudun f4 mutta samalla matintekoruudun f3.

Tehtävä löytyy myös Friedrich Chlubnan itsemattiopuksesta *Das Matt des weißen Königs* (Wien 1995), mutta sen yhteydessä kirjoittaja ei puhu mitään Herlinistä tai (peri-)intialaisesta, mikä on hiukan yllättävää. Olisiko tässä kysymys taas haluttomuudesta siirtää mattitehtäville määriteltyä teemanimikettä toisen lajin tehtävään? Weberin tehtävässä kiertomanööveri on hyödyllinen, suora sommitelma, niin kuin pitääkin – jos otetaan huomioon, mikä on valkean tavoite eli tavoittelema hyöty. Jos taas vaaditaan, että kiertointialainen kuuluu olennaisesti mattisommitelmaan, niin mustan kiertointialaisen esittäminen itsessään ei taida kovin helposti onnistua – eikä ainakaan niin, että musta tekisi sen vapaaehtoisesti!

Näissä artikkeleissani en käsittele lopputehtäväteemoja, mutta kernaasti kyllä lopputehtäviä, jos ne liittyvät aiheeseen. Sitä mieluummin teen sen nyt, koska kyseessä voi olla hyvin erikoislaatuinen tapaus.

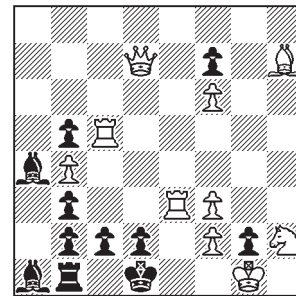
Mattitehtäväteemojen esiintyminen lopputehtävissä ei ole ihan poikkeuksellista, mutta **H19** voi olla, jos ei ainoa, niin yksi todella harvoista kiertointialaisista lopputehtävissä: 1.Kf2! h2 2.Lg3! h4 3.Lb8! h3 4.Kg3! Kg1 5.La7+! Kh1 6.Rb6 Kg1 7.Rd5[c4]+ Kh1 8.Re3 Kg1 9.Rg4+ Kh1 10.Lb8 Kg1 11.Rxh2 1-0. Valkean viisi ensimmäistä siirtoa ovat Nalimovin tietokannan mukaan ainoita mahdollisia. Siitä eteenpäin valkean vaihtoehdot vain viivyttävät ratkaisua, ja ainoa ”oi-

H19 V. & M. Platov
V. Šahmaty 1924

+ 3+3

H20 Zdravko Maslar
1. p. e.a. Problem 1962–3

3# 10+11

kea” duaali 7. siirrossa on sekin täysin harmiton, koska valkean on pelattava joka tapauksessa ratsu e3:een.

Yritys 1.Kf1? h2 2.Lf2 h4 3.La7 h3 on liian hidaskun vK pelaa f2:een, vL:lle jää jäljelle vain mahdollisuus kiittää b8:n kautta a7:een ja ohittaa näin kriittinen piste b6 viereistä linjaa pitkin. Platovin veljeksille tämän idean korrekti toteutus saattoi onnistua vasta kolmannella yrittämällä, sillä tehtävästä on olemassa kaksi muuta versiota samassa lähteessä samalta vuodelta.

Muita kiertoja

Théodor Herlinin keksintö ei ole osoittautunut aivan yhtä hedelmälliseksi kuin Lovedayn protointialainen, mikä voi osaltaan johtua siitä, että manööveri on pitkä ja takanappulan kiertoa ei voi kovin monella tavalla perustella. Monet edellä annetuista esimerkeistä muistuttavatkin aika lailla toisiaan.

Herlinin löytö on ilmeisesti kuitenkin antanut virikkeitä muille ideoille, joissa esiintyy kiertoelementti. En nyt tässä yhteydessä puhu esimerkiksi kierto-Grimshaw’sta tai muista kiertokyydytyksistä mitään, koska ne ovat haitallisia, valkean pakottamia sommitelmia, kiertointialainen taas valkean suora (hyökkäys)sommitelma.

Otan valkean kiertoideoista pari esimerkkiä, joista **H20** on samalla eräänlainen kriittisen pelin lyhyt oppitunti. Alkusiirto **1.Te8!** asettaa mustan siirtopakkoon. Seuraavassa muunnellut, suluissa teemanimitykset: 1.- c1R 2.De7 (Turton-kahdennus), 1.- Tc1,c1D,T 2.Tce5 (Brunner-Turton-kahdennus), 1.- c1L 2.Le4 (intialainen), 1.- Kc1 2.Td8 (kiertokahdennus). Intialainen on tuttu juttu, useimmille varmaan Turton-kahdennuskin. Siinähan valkean nappula siirtyy ensin mK:sta

poispäin niin, että toinen valkea nappula voi siirtyä sen eteen samalle linjalle ja tehdä sen tukemana matin. Brunner-Turton eroaa edellisestä vain niin, että teemanappulat ovat samaa lajia (yleensä tietysti kaksi vT:a).

Kiertokahdennuksessa sen sijaan nappula siirtyy myöhemmin toisen nappulan taakse tukien sitä matinteossa. Maslarin tehtävässä on siis peräti neljä kriittistä ruutua: ensinnäkin e4, e5 ja e7, joiden yli vT siirtyy, ja d7, jonka ohi vT siirtyy. En löydä tehtävästä juuri muuta moitittavaa kuin sen, että siirto 1.Te7? kumoutuu kahdella tavalla: 1.- c1R! ja 1.- Kc1! Voisipa 1.- c1R:een vastaus olla 2.De6...

Tehtävän H5 laatijan, sveitsiläisen Erich Brunnerin (1885–1938) nimi viihti taas sopivasti edellisen tehtävän yhteydessä. Merkittävä, omaperäinen laatija ja tehtäväteoreetikko tutustui jo varhain sellaisiin loogisen koulukunnan mestareihin kuin Johannes Kohtz ja Walter Frh. von Holzhausen. Monipuolisena laatijana hän tietenkin kiinnostui myös kriittisistä sommitelmista ja Herlinin ideasta.

Hänen ehkä erikoisimpia ja samalla vähiten tunnettuja kontribuutioitaan tehtäväteoriaan oli idea, jota tässä nimitän kiertouraukseksi (alunperin

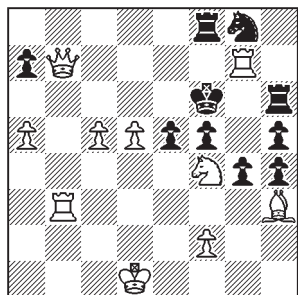
H21

Erich Brunner

V. Deutsches Wochenschach 1916

Korjaus: J. Fridlitzius,

Schweizerische Schachztg 1950

4#

10+10

saks. Herlin-Bahnung). Siitä varhaisin esimerkki on **H21**, mutta idean vaikeudesta kertonee, että Brunner ei tehtävää elinaikanaan saanut korrektiin asuun.

Tehtävässä valkean on ensinnäkin varauduttava siirtoihin 1.- e4 ja 1.- exf4 ja samalla sijoitettava vT niin, että sillä voi viimeistään 4. siirrossa tehdä matin Tb6#, jos musta pelaa 1.- a6. Houkutteleva olisi suora uraus 1.Tb1 (1.- e[xf]4 2.Db2#), mutta vT:n on varauduttava myös jatkoihin 1.- gxh3 (2.Txh3) ja 1.- g3 (2.fxg3 hxg3/a6 3.Txg3/gxh4), jotka kumoavatkin 1.Tb1?:n. 3. riviä pitkin tapahtuvat siirrot 1.Td3[e3,f3]? kumoutuvat seuraavasti: 1.- a6! 2.Tb3 e~! ja 1.Tg3? hxg3! (1.- a6? 2.Tg2,1!) ja vihdoin 1.Tc3? e~!

Jäljelle jää **1.Ta3!** jolloin 1.- a6 saa vastauksen 2.Ta1 ~ 3.Tb1 ~ 4.Tb6#, 3.- e[xf]4 4.Db2#. Musta ei voi juuri panna hanttiin, sillä sen kalusto on sidottu välittömien mattien estämiseen. Tässä

tehtävässä kriittinen ruutu on siis b2, jota vT ei vapauta daamin käyttöön suoralla urauksella 1.Tb1? vaan kiertämällä ja ohittamalla b2:n manööverilla b3-a3-a1-b1 päätyen kuitenkin 3. siirrossa samaan pääteruutuun.

Tällä hiukan vaikeatajuisella tehtävällä on ennen muuta historiallista arvoa, sillä taiteellisessa mielessä sen pilaavat useat kaksoiskumoukset, sivumuunnelmien duaalit ja varsinkin vLh3, jonka ainoa tehtävä on blokata msh4! Sen sijaan ratkaisun looginen rakenne on muuten moitteeton.

Lopuksi kiitän Henry Tanneria, joka tarkisti tekstini ulkoasun ja esitti huomautuksia myös faktapuoleen. Tehtävä H8 osoittautui hänen tarkastuksessaan virheelliseksi, mikä tekee pohdintani sen historiallisesta arvosta osin turhaksi. Selvää on, että olen artikkelin mahdollisista virheellisyyksistä vastuussa.